

PHD DISSZERTÁCIÓK A KÖRNYEZETTUDATOSSÁGÉRT – „LEHRER-FÖRSTER-TANDEM”

KOVÁTS-NÉMETH MÁRIA

KITAIBEL PÁL DOKTORI ISKOLA KÖRNYEZETPEDAGÓGIA DOKTORI
PROGRAM VEZETŐJE 2005-2018

BEVEZETÉS

„Időtlen idők óta mindig volt lelke a természetnek.

Most első ízben lélektől és istenektől megfosztott természetben élünk.” (C. G. Jung)

Jogosan felmerülhet a kérdés: **Mióta foglalkozunk környezeti neveléssel?** A kellő tájékozottság birtokában, azonnal válaszolhatnánk, hogy kezdetektől, hisz az ember „tanítója” a **természet** volt. Mikor a nevelés eredményei csorbulni látszottak, Rousseau azonnal arra irányította a figyelmet, hogy „Vissza a természethez!” A nevelést, miként az életet, meghatározta a természet rendje. Nem volt ez kétséges a pedagógia önálló tudománnyá válása után sem. A 20. század elején sorra születnek azok az elméletek – a Taine-féle környezetelmélet, a Stern-féle konvergencia-törvény, s a szociálpedagógia – amelyek részletesen elemzik a környezet szerepét a nevelésben. Az alapvető kérdés: mi által fejlődik a „gyermek lelkülete”? Milyen szerepe van az ember, mint személy kialakulásában a veleszületett (öröklött) diszpozícióknak és a környező világnak.

Mi a probléma? Herbart észrevételében rejlik: A „Világ és természet egészben sokkal többet tesznek a növendékért, mint amennyivel átlag a nevelés dicsekedhetik.” Mi a feladat? A nevelés során sokkal tervszerűbben kell megvalósítani környezeti nevelést! Ehhez tisztázni kellett és kell a környezet fogalmát. Weszely Ödön szerint a **környezeti nevelés** eleve „szerzett”, nem öröklött, része a nevelésnek, három fő egysége: **a környezet; a kultúra tartalma; s a nevelő.** (Weszely Ö.:1923)

A *környezet* jelenti a *természeti és társadalmi tényezők összeségét*, azaz a földnek azt a pontját, ahol a tanuló él, annak alakulását, tájképét, klímáját, légkörét, időjárását, növényeit, állatait, a lakóházat és annak külsejét – belsejét, a falut vagy a várost. Tehát a környezet tanulmánya a *szülőföld* tanulmányozásával kell, hogy kezdődjék. Ezekkel kezdődik azoknak a hatásoknak a sorozata, melyek a gyermek fejlődését befolyásolják.

Az emberek által alkotott *kultúra*: állam és jog, művészet, közlekedés és gazdaság, állás és hivatás; a népjellem, mint az egyéni jellem is, maga a tényezők egész sorozatának eredője. „*Szülői ház, te iskolája az erkölcsnek és az államnak, te vagy alapja az emberiség tiszta természetes képzésének!*” Pestalozzit idézve hazánkban a pedagógiában Weszely Ödön értelmezi a tágabb környezet jelentését, melyben a gyermek és az ifjú él, szerepét, hatását, hisz az maga a „*szervezett társadalom*”. A társadalom egyik sejtje a család, mely egy nagyobb közösségnek, a nemzetnek tagja, melyet a közös érzés, a közös gondolkodás, a közös világnézet, közös vallás, közös érdek, közös sors, közös múlt, s a közös „szent hagyományok” fűztek együvé. A közös hagyományok ereje állandó jellemvonásokat fejlesztett ki, melyeket a

következő nemzedékek „át is örökölték” a nemzeti nyelvvel, nemzeti hagyományokkal. Weszely az 1920-as években arra is felhívja a figyelmet, hogy „gőz és villany századában” sűrűbb lett a nemzetek érintkezése, erősebb a nyelvek és kultúrák egymásra hatása, s talán a nemzeti jellemvonások közül több elmosódott, de azért a magyar nemzet megőrizte jellemvonásainak leglényegesebb részét, tudta asszimilálni a környező népekből beáramló idegen elemet, s önálló nemzeti kultúrát fejlesztett. (Weszely Ö.:1923)

A szülőföld természeti kincseit és jellemzőit, gazdag kulturális örökségét az adott *iskola nevelőinek* tudatosan kell előmozdítani a hagyományok, szokások, a művészet és a viselkedéskultúra megismertetésével, megszerettetésével és gyakoroltatásával.

A „Bevezetésben” megfogalmazott álláspontok ma is érvényesek, ezért röviden összefoglalom az Erdőpedagógia és a Környezetpedagógia koncepcióinak lényegét, majd aktualitását, a témában PhD fokozatot szerzett kollégák munkájának eredményeivel kínálok továbbgondolásra.

1.A PEDAGÓGIA AZ EMBERI MŰVELŐDÉS TUDOMÁNYA

Bő 100 évvel ezelőtt Európa-szerte a társadalmi változások nemcsak indukálták a pedagógia tudományterületeinek megújulását, kezdeményezések gyarapodását, hanem *a pedagógia az emberi művelődés tudományává* szélesedett. Az elméleti képzés mellett a kutatóműhelyek és gyakorlati terepek sora jött létre, s bizonyították az eredményesség feltételeit. Tanulmányom mondanivalójához csak két tényt emelek ki: az egyik *az erdei iskoláztatás* születése, működése; a másik Weszely Ödön megállapítása az általa alapított pécsi pszichotechnikai intézeti kutatásainak konklúziójából: „*a szellem magasrendű folyamatainak megismerése pusztán eszközökkel, gépekkel nem lehet.*” Ez utóbbi felelősségünk a környezetpedagógia válaszol.

Hogyan függ össze a gyakorlati tevékenység és a tudományos megállapítás? Tudni illik, hogy a 19-20. század fordulóján az erdei iskolák az egészségben veszélyeztetett gyermekek számára jöttek létre a testi értékek megóvása, a betegség megelőzése céljából. Az erdei iskolában a sajátos életvezetés – rend, tisztaság, pontosság, tanulás – játék kellő aránya – mellett jelentős szerepet kapott a tantervben rögzített természetismeret és a házirendben a viselkedéskultúra. Az új környezet biztosította szintén a közvetlen tapasztalatszerzéssel új ismereteket eredményezett, s az életvezetésben gyakorolták az illemet. Az ezredfordulón az erdei iskolák fő színterei lettek a környezeti nevelésnek, 2008-ban már 209 működött hazánkban. (Kováts-NM.: 2010)

Erdőpedagógia projekt életmódstratégia. Az Erdőmérnöki és Faipari Egyetemen a '90-es évek első felében a Környezettudományi Intézet célirányos kutatásokat végzett a hazai környezettudatos nevelésről, melynek részese lehettem, s eredménye lett az Erdőpedagógia projekt. A projekt tematikus egységei - az erdei iskolák tevékenységének tanulmányozása nyomán - az erdő és természet, a környezet és egészség és a helyidentitás - viselkedéskultúra. *Az erdőpedagógia projekt egyedisége:* a tantárgyközi és a kollektív munka, a projekt. Az

erdőmérnök-hallgatók alkotó módon vettek részt a fakultatív tárgy, a projekt munkálataiban az Erdőpedagógia elméleti koncepciója alapján. (Kovátsné N. M.:1995)

A projekt gyakorlati megvalósítása az Apáczai Tanítóképző Főiskola tanáráként - Kocsis Mihály erdőmérnök, a Ravazdi Erdészet igazgatója támogatásával – sikerült. 1996 őszén konferencia keretében – *erdészek, pedagógusok, orvosok és önkormányzati képviselők* részvételével – megvitattuk a projektet, s megkezdődött a munka, a jelenlévők érdeklődése a mai napig élmény. A projekt gyakorlati – tárgyi és *erdészeti személyi* – feltételeit a Ravazdi Erdészet biztosította. Az 1998/1999-es tanévben a minden évben meghirdetett közoktatási pályázat: tanulócsoportos rajzpályázat volt. Az 54 díjazott pályázat első helyezettjei számára korcsoportonként a fődíj egy egynapos ravazdi program volt. A program részeként az erdészeti erdei iskolában töltött élményeket kellett a diákoknak megörökíteni művészek - Borbély Károly és vendégünk Horst-G. Vogeler Ottersbergből - irányításával, segítségével. A gyermekek alkotásai díszítik az erdei iskola foglalkoztatótermének egy teljes falát, Borbély Károly festőművész pedig képeslapokat is készített a sikeres munkákból. A legnagyobb ajándék mind az alkotók, mind a résztvevő kollégák számára: az alkotás öröme volt.

Az Erdőpedagógiai Hálózat. Az erdőpedagógia művelése céljából megalakult az Európai Erdőpedagógiai Hálózat, melynek első Európai Erdőpedagógiai Találkozóját 2006 őszén Sopronban szervezték meg. Fő szervezők a Országos Erdészeti Egyesület, a Nyugat-Magyarországi Egyetem Erdőmérnöki Karáról prof. Mészáros Károly és ing. Thomas Baschny, a bécsi „Életminisztérium” koordinátora. (T. Baschny:2011) Az első Európai Erdőpedagógiai Találkozón 11 ország főleg erdészeti munkával foglalkozó résztvevői mutatták be erdészeti vagy felsőoktatási erdőpedagógiai gyakorlatukat. A konferencián lehetőségem volt

bemutatkozni - a Környezetpedagógia doktori program kidolgozójaként is - az Erdőpedagógia projekt harmónia elméletével, mely sikerét annak is köszönhetné, hogy addig az erdőpedagógiai tevékenységeknek sokféle gyakorlata volt, de nem volt „elmélete”. Ezt a helyszínen hozzászólásában prof. Robert Vogl fogalmazta meg, aki a Müncheni Műszaki (Technische) Egyetemen tanította az „Erdőpedagógia és Képzés” című tárgyat.

Tíz év múlva, 2017. április 23-án eljött Győrbe, hogy a lakásomon átnyújtsa az „Erdőpedagógiai vezérfonal nem csak erdészeknek” című kapsoskönyvét, amit a Bajor Élelmiszer, Mezőgazdasági és Erdészeti Állami Minisztérium támogatásával - egyéves kutatómunkával - készített. A munka arra a gyakorlatra épült, ami Kovátsné Németh Mária és Kocsis Mihály erdészeti igazgató együttműködésével 1996-ban megkezdődött a Ravazdi Erdészet helyszínén. Robert Vogl munkájában úgy fogalmazott: Erdőpedagógiát csak a két tudományterület és képviselőinek összefogásával lehet eredményesen művelni. A „kapsoskönyv” alcímében ezt a „párost” a következőképpen szemlélteti: „Lehrer – Förster – Tandem”. (R. Vogl:2017) Ezt a könyvet, most Bodáné Kendrovics Rita dékánhelyettesnek adom át szimbolikusan, amely jelképezi a tudományok összefogásának szükségességét, az emberi méltóság tiszteletét.

2.KÖRNYEZETPEDAGÓGIA

Szembenézünk-e azzal a problémával, melyet Rachel Carson már 1962-ben megfogalmazott: „mindannyian abban a kísértő fenyegetettségben élünk, hogy valami véglegesen és visszavonhatatlanul megrontja világunkat, környezetünket”. (R. Carson, 2002)

A harmadik évezred embere hatalmas ismeretanyaggal rendelkezik, és nem szelektált információ-áradattal találkozik az élet minden területén. Az ezredfordulón a Riói Konferencián megfogalmazták, hogy a „fenntartható fejlődés” világképe: a gazdasági jólét, mely feltételezi az adott térség kulturális hagyományainak és a Föld erőforrásainak megőrzését. Az értékek közvetítői: a család, az óvoda, az iskola, a közösségek, a nemzet, az egyház, az állam, a nemzetközi szervezetek. A **kultúra fogalma** a fenntartható fejlődés nemzetközi egyetértésen alapuló koncepciójában négy alapelemet tartalmaz: **a tudást, a hitet, a művészetet és a morált.**

(Czippán – Gresiczki, 2003) Sajnálatos tény, hogy a neveléstudomány a volt szocialista országokban a kultúra e négy alapértékét utoljára 1950-ig közvetítette, tagadva a hitet, mint értéket az emberi életvezetésben. A hit jelentőségét a vallás képviselőin kívül markánsan a *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia* fogalmazta meg. Az egyházak szerepét lebecsülni a XXI. században több mint aggasztó. Mátyás Csaba úgy fogalmaz: „Világnézettől függetlenül nem árt tudomásul venni, hogy világunk, az emberi közösségek gyógyulása morális alapok nélkül lehetetlen. A természettudományokkal foglalkozó szakemberek nagy része egyetért abban, hogy az ehhez szükséges magatartás és az erkölcsiség alapelveit az évezredek emberi tapasztalatoknak a világvallásokban testesülő tanításai fogalmazzák meg, ezt kell ötvöznünk az emberi ráció mai felismerésében.” (Mátyás Cs.: 2010)

Alapvető további probléma, hogy az erő és a pénzvilág az uralkodó. David C. Korten kiválóan szemlélteti, hogy a pénzvilág a gazdag embert gazdagabbá teszi, akit nem érdekel a közösség, a környezet egészsége. (Korten: 2009) Kopp Mária úgy fogalmazott, hogy „*az ember kísérleti alannyá vált egy világméretű laboratóriumban.*” (Kopp: 2002) Miért? Mert az *emberiség története, úgyis mondhatjuk a nevelés története, folyamán kialakult értékek, magatartásminták, normák átöröklése súlyosan sérült a modern társadalomban.* Ez a sérülés gátolja az érett, felelős személyiség kialakulását. Ezért megalkotta a magatartástudományt, melynek eredményei elősegíthetik az értékközvetítést, a normák és minták szerepének felismertetését, de segédtudományai között nem szerepel a neveléstudomány, melynek alapvető feladata a az értékközvetítés, a normák és minták megismertetése és gyakoroltatása.

A XXI. század globális kihívásaira a morál, az erkölcs megújításával, megújulásával tudunk csak válaszolni. A megújulás alaptétele a felelős magatartás tartalmának, viszonyrendszerének ismerete és a felelős magatartás kialakításához, kialakulásához a felelős magatartás repertoárjának gyakoroltatása. Ennek fogalmi körét mutatja be az alábbi ábra.

Forrás: Kovátsné N. M., 2006., 2010

Az életvezetés alapvető eleme a felelősség kell, hogy legyen. Az ember felelős önmagáért, társaiért, a környezetért. **A felelős ember önálló, szabad, döntőképes.** Önállóságának fő megnyilvánulási formái, hogy – képes az önszabályozásra, önfegyelemre, vagyis képes felismerni szükségleteit, és képes mértéket tartani; – embertársaival partneri kapcsolatban együtt tud munkálkodni, tevékenykedni, ez azt is jelenti, hogy saját cselekedeteiért saját maga felel, nem társai; segít a rászorulóknak (kisebbségek, gyengébbeknek, idősebbeknek); tudja vállalni a vezető vagy társ szerepét; – környezetről alapvető ismeretekkel rendelkezik, hogy életvezetését megfelelő módon tervezze. Ennek megvalósítását szolgálja a **Környezetpedagógia**.

A fenntarthatóságra nevelést elősegítő Környezetpedagógia célkitűzésének a felelős, környezettudatos magatartás kialakításának megvalósulását a nevelésben a konstruktív életvezetési modell, az oktatásban oktatási stratégiája: a projektoktatás teszi lehetővé. Ez utóbbi kiegészíti az iskolai kereteket, új tanulási környezettel mintát nyújt a tevékenységorientált iskolai gyakorlatszervezésére. (Kováts-Németh M.- Bodáné K.R.: 2006.,2010.,2015., 2020)

A környezettudatosságra, fenntarthatóságra nevelés területén megfogalmazott feladataink megvalósításának szükségszerűségét megerősítette az Országgyűlés 18/2013. (III.28.) OGY határozata, a Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégiája. A 2012-2024 közötti időszakra szóló Keretstratégia abból indul ki, hogy a nemzedékek anyagi, szellemi és lelki jólétének elősegítéséhez szükséges javak létrehozása **négy alapvető erőforrást feltételez.**

Ezek: az *emberi, a társadalmi, a természeti és a gazdasági* erőforrások. A fenntarthatóság ugyanis új viszonyrendszer az emberek, a társadalmak és a természeti környezet között. Az új viszonyrendszerben az emberi cselekvéseket az értékek kell, hogy meghatározzák. **Egyetlen megoldás a kulturális adaptáció minőségének javítása**, nehogy valóság legyen a természet pusztítása, ugyanis: „Az ember természetátalakító tevékenysége nyílegyenesen és sokrétűen vezet a környezet globális lerombolásához. (Szarka L.: 2014)

3.DOKTORI TÉZISEK A KÖRNYEZETTUDATOSSÁGÉRT

A Környezetpedagógia doktori program a Kitaibel Pál Környezettudományi Doktori Iskola 3. programjaként 2005-ben kezdte meg a képzést. A Doktori Iskola vezetője: prof. Mátyás Csaba egyetemi tanár, akadémikus. A program életre hívását egyrészt indokolta a doktori iskolák azon hallgatóinak kutatói tevékenysége, akik munkája a környezettudatos személyiség fejlesztésére irányult; másrészt az a felismerés, hogy a tudományos munka nem nélkülözheti a tudományok közötti összefogást. Ez a környezetpedagógia. A NYME Környezettudományi Intézete együttműködve az Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskolai Kar Neveléstudományi Intézetével, a Faipari Kar Tanárképző Intézetével és az MTA Regionális Kutatóközponttal, vállalta a Környezetpedagógia doktori program megvalósítását, melynek céljai:

- A környezeti globális problémák kihívásaira adott nemzetközi nevelési stratégiák nyomon követése, s azok eredményes hazai alkalmazása, különös tekintettel az európai kooperációs törekvésekbe való beilleszkedésre.
- A hazai pedagógiai gyakorlat környezettudatos fejlesztő és kísérletező tevékenységének ösztönzése.
- A hazai közoktatáspolitikai törekvések környezettudományos – környezetpedagógiai megalapozottságának erősítése.
- A környezeti szakemberek és a pedagógus társadalom innovációs készségű, elmélet iránt fogékony, tehetséges képviselőiből a tudományos kutatói utánpótlás szélesítése.
- Olyan szakemberek képzése, akik nemcsak szakmai, hanem szélesebb körű humánus gondolkodást képviselnek, melyben az élet és az egészséges ökoszisztéma értéket jelent.
- A személyes felelősség és a fenntartható állapotok iránti elkötelezettség, amely olyan világszemléletet képvisel, melynek szerves része a környezet minősége. (Kováts N.M.:2004)

Valamennyi célkitűzés ma is aktuális! A Környezetpedagógia doktori programban 2008-2010 között négy fő oktató - Hartl Éva, Varga Tamás, Molnár Katalin, Már földi Anna – szerzett fokozatot elsősorban „az erdővel kapcsolatos ismeretekből” (Molnár K.: 2009), témákból az erdővel kapcsolatos vizsgálatokkal.

A környezetpedagógia és társtudományai kihívásainak feltárására, vizsgálatára, értékelésére, a megoldások kimunkálására, gazdagítására 2010 decembere és 2020 tavasza között tizenegy kolléga vállalkozott és 9 fejezte be tanulmányait sikeresen. Valamennyi disszertáció feltételezte a „legalább két tudományterületben” való alapos tájékozottságot, jártasságot. Ezt a doktori program kreditnélküli kötelező tárgyak felvételével, tanulmányozásával és több esetben társtémavezető felkérésével segítette; a doktori dolgozatokban pedig a kutatók a neveléstudomány és a választott tudományterület

eredményeire támaszkodva keresték a megoldásokat a feltárt problémákra. Megállapításukat tézisekben foglalták össze.

A közelmúltban megjelent Környezettudatos viselkedéskultúra – nemzeti identitás kötetben (Kováts-NM – Borbély K.:2020), közzétettük a témavezetésemmel készült doktori munkák téziseit. Miért tartottam és tartom ezt fontosnak, mikor a disszertációk és a tézisek elérhetők elektronikusan is? A válasz nagyon egyszerű: sajnálatos módon a tömeges érdeklődés iránya, ebben a rendkívül gazdag információáradatban, nem a tudomány. Az értekezések téziseit a kötetben azzal a szándékkal tettem közzé, hogy tanulmányozásukkal közösen vizsgáljuk meg saját gyakorlatunkat (oktatásban, politikában, intézményekben és munkahelyeken), s segítsük elő a közös gondolkodást, hogy *hol a felelősség a mai világban*: a tudományban, az oktatáspolitikában, a gazdaságban, netán az iskolában, a nevelésben? A kultúra ugyanis olyan új ismerteket rögzít, mely fenntartja az adott rendszert. Kedves Olvasó! Hol tévedünk? Miért nincs rend? Mi hiányzik ahhoz, hogy az adott társadalom felnőtt tagjai betartsák az alapvető viselkedési kultúrát a családban, az iskolában, abban a közösségben, ahol a szakmai életúttal kiteljesedhet/ne? Hogy lehet az, hogy egy hátrányos helyzetű településen kiválóan működik az iskola, de nem úgy az önkormányzat? Ki veszi ezt észre? A volt „Környezetpedagógia doktori program” kutatója a vizsgálatai során, mert egy település vizsgálata, a „társadalom leképezése,” a társadalmi gyakorlat csak összefüggéseiben, az egész egységében értelmezhető. S csak ez segíthet ahhoz, hogy az alapvető értékek, célkitűzések megvalósításában egy nyelven beszéljünk gazdag kultúrával rendelkező hazánkban.

Úgy gondolom, hogy a tézisek a komplex vizsgálatok igazolt megállapításaival megmutatják a közös felelősségvállalás szükségességét;

s bízunk abban, hogy a feltárt hiányosságok között felismerjük a fegyelem, a fegyelmezettség hiányát;

a tanult és a vállalt feladatok végrehajtásában *a segítő ellenőrzés hiányát*, mert nincs fegyelem a kötelezettségek végrehajtásához.

3.1 Felelős gondolkodók a környezettudatosságért

A disszertációk címeit a készítőik nevével és tevékenységük fő jellemzőivel közlöm azzal a szándékkal, hogy a problémák megoldásában jó, ha ismerjük őket és többen gondolkozunk hasonlóan.

PERÉNYINÉ SOMOGYI ANGÉLA egyetemi docens – SZIE – az egészség pszichológiai vonatkozásainak kiváló kutatója. A fenntarthatóság ökológiai, pedagógiai és pszichológiai vonatkozásai (2010) című disszertációban a szerző vizsgálta a közoktatás diákjainak környezeti ismereteit, a felnőtt lakosság környezeti attitűdjeit, s megoldást kínált a környezettudatos szemlélet pozitív irányba történő formálásának lehetőségeire az adott térségben.

BODÁNÉ KENDROVICS RITA egyetemi docens – Óbudai Egyetem RKK – dékánhelyettese, 10 éve alapozta meg a hallgatókkal végzett terepi projektvizsgálatokkal a projekt felülmúlhatatlan jelentőségét a tudományos és gyakorlati tevékenységében. Az általa szervezett projektkonferenciák, immár a IV., nemzetközileg is nagy érdeklődésre tartanak számot. Elismerésre méltó és nagyon fontos, hogy a Környezetpedagógia doktori programjában minősített csapat tevékenységét összefogja, támogatja. A Vízhatalom-védelem gyakorlati

oktatási metodika fejlesztése a műszaki felsőoktatásban az Aranyhegyi-patak vízminőségi vizsgálatának példáján (2012) című disszertációban feltárta a környezetmérnök oktatással kapcsolatos problémákat és rámutatott azokra a tényezőkre, melyek a képzés színvonalát meghatározzák: ezek az oktatás minőségének javítása és minél több tehetséges fiatal megnyerése a környezetvédelmi szakmai tevékenységre.

VARGA PÉTER kutató, tanár – Váci SZC PJ Szakgimnázium és Szakközépiskola – A Környezetattitűdök formálása az élethosszig tartó tanulásban (2016) című disszertációban a nemzetközi és hazai, a fenntarthatóságot és annak oktatását szabályozó jogszabályi háttért is vizsgálta. Az európai ajánlások, az ENSZ konferenciákon született irányelvek és a magyar jogi szabályozás, a Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégia dokumentumokban lefektetett elvek egységes képet mutatnak, melyek túlhaladott – a puha fenntarthatóság – nézőpont köré épültek. Hazai vonatkozásban visszalépésként értékelhető, hogy a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégiából kimaradtak az előző verziókban megtalálható fenntarthatósági elvek, melyek közt olyanok szerepelnek, mint „a holisztikus megközelítés elve”, vagy „a szennyező fizet elv”.

HORVÁTH KATALIN kutatótanár – ELTE Bólyai János Gimnázium – terepi vizsgálatai a diákokkal példaértékű. Az Őrség természeti, tájképi és kultúrtörténeti értékeinek vizsgálata a környezeti nevelés komplexitásának tükrében, különös tekintettel a középiskolás korosztály nevelésére (2016) című értekezésében bizonyította, hogy a terepgyakorlatok a természettudományos kompetenciákon kívül valamennyi kompetenciát fejlesztik, az oktatás szerves részét képezik a kutatásalapú tanítás elengedhetetlen szükségletként; a rendszeres terepgyakorlatokkal történő ismeretelsajátítás hatékonyságát.

NÉMETH LÁSZLÓ egyetemi adjunktus – ELTE BDPK Kémia Tanszék– az elektronikus eszközök *valóságos* terepi projektekben való alkalmazásának, a generációk közti párbeszéd értékteremtő szükségletének megvalósítója; a határainkon túli „diák-tanár” kapcsolatok, vetélkedők szervezője. A természetismeret-környezettan tanárképzés gyakorlati tantárgyainak metodikai fejlesztése a Kőszegi-hegység magyarországi területén a környezeti elemek vizsgálatán keresztül (2017) című értekezésben kidolgozott egy projektmunkát és a kutatásalapú tanulást támogató mérősorozatot a hallgatókkal együtt végzett kutatásokra. A mobiltelefon applikációk terepi oktatásban történő alkalmazásának vizsgálatával, a terepen végzett 220 adatgyűjtést népszerűsítő, környezetünk értékeit feltáró játékos vetélkedő létrehozásával bizonyította, hogy az egymás mellett élő generációk közti szakadék csökkenthető.

KISVÁRDAI MELINDA mérnök, a munkát adó vállalat megszűnését követően munkanélküli. A „Győr-Moson-Sopron és Tolna megye hulladékgazdálkodó intézményeinek szerepe a lakosság környezettudatos magatartásában, különös tekintettel a közoktatásra” (2017) című disszertációban megvizsgálta, hogy az új önkormányzati társulások hulladékgazdálkodása milyen szerepet töltenek be a környezettudatos szemléletformálás és magatartás különböző aspektusaiban. Továbbá célja volt, hogy a hulladékközzszolgáltatás, az önkormányzatok, az oktatás és a döntéshozók között olyan kapcsolati háló épüljön ki, melynek köszönhetően költséghatékony működésű rendszer és környezettudatos társadalom legyen hazánkban.

LESKÓ GABRIELLA egyetemi adjunktus – Eszterházy Károly Egyetem – a Mátra-vidék kiváló támogatója az erdei iskoláztatásnak. Az erdei iskola környezeti attitűd formáló hatása (2018) című disszertáció bizonyítja az erdei iskola környezeti attitűd formáló hatását. Az erdei iskolában megvalósított pedagógiai – erdőpedagógiai tevékenység jelentős mértékben járul hozzá a felnövekvő generáció környezettudatos magatartásához.

CSENGER LAJOSNÉ egyetemi adjunktus – a SZIE ACSJK – oktatója. A környezeti ártalmak egészségügyi vonatkozásai és azok megismertetésének lehetséges módjai a környezetpedagógiában (2020) című disszertációban bemutatta a környezeti ártalmak és az emberi egészség közötti problémákat, a pedagógiai programok esetlegességét a környezettudatos nevelésben, a céltudatos kollektív munka akciójellegét a felelős szakember megnevezésének hiányát az adott intézményekben.

LAMPERT BÁLINT egyetemi adjunktus – a SZIE ACSJK – oktatója. Főiskolai diákkorától a Ravazdi Erdészeti Oktatóközpont erdei iskoláztatás gyakorlatának, az Erdőpedagógia projekt legjobb ismerője 20 éve. Az „Ember a természetben” curriculum tervezése (2020) című doktori munkájában a fenntarthatóságra nevelést elősegítő curriculum típusú tanterv eredményeit összegezte, amely minta lehet a tanítási órák keretében és a tanítási órákon kívül tevékenységek végzésére a közoktatásban.

4.KÖVETKEZTETÉSEK

Az emberi viselkedés megváltoztatása elsősorban a pszichológia és a pedagógia területe, ezért nem lehet kizárólag csak a természet- és környezettudományok, illetve a műszaki tudományok felől megközelíteni a környezetvédelmi és fenntarthatósági témaköröket. (Kováts-Németh Mária:2011) A kilenc disszertáció tézisei a környezetpedagógia és társtudományai egyikének – pszichológia, ökológia, természetvédelem, környezetvédelem, környezetegészségügy, etika, esztétika – eredményeire hívják fel a figyelmet, valamint ezek tudatos alkalmazásának hiányára a társadalom különböző háttérintézményeiben az ifjúság és a felnőtt lakosság környezettudatos viselkedésének érdekében.

Valamennyi disszertáció bizonyította, hogy az információs társadalomban szükséges a pedagógia területén a tanítás-tanulás folyamatában a paradigmaváltás, elsősorban a módszertani kultúra megújításával és az új tanulási környezet megvalósításával. Jelenti ez éppen az új évezredben, az információs társadalomban a gyakorivá vált frontális munka helyett a projektoktatást, a gyakorlati terepi munkát.

A tudomány eredményei nem egyenlőek a virtuális technika eredményeivel. A nevelés- és magatartástudomány középpontjában az ember és környezete áll. A teremtet világ, a természet tisztelete éppen úgy meghatározó az ember életében, mint magának az ember méltóságának a tisztelete. Mindkettőben tapasztalhattuk már az emberi beavatkozás szükségességét, amit alapos előismeretek birtokában a legnagyobb figyelemmel követhetünk el. Mindez feltételezi a **tudományközi világlátást**, amit korábban enciklopédikus tudásnak, polihisztori ismereteknek neveztek. Kedves Olvasó, legutóbbi munkámban (KNM:2020) kutattam Kitaibel Pál, Kaán Károly, Széchenyi István, Eötvös József örökségét, s most szeretném, ha közösen elgondolkoznánk megállapításomról: Jeles elődeink munkái nem a „mindentudásról” szólnak, *hanem a megszerzett tudás birtokában a felelősségteljes ifjúság*

neveléséről, a magyar haza, benne a magyar nép iránti elkötelezettségről, az Isten adta tehetség és pozíció kötelességtudattal való betöltéséről.

Ezért is különösen fontos az a társadalmi összefogás, amely megvalósult a XIX -XX. században orvosok, természettudósok, bölcsesek, művészek és erdészek között, s megvalósult az erdőpedagógia és a környezetpedagógia művelésében, melynek mindig szerves részét alkotta a művészet. Csak a közös gondolkodás, vita, becsület és tisztesség, a másik ember tudásának, emberségének, figyelmének, segítőkészségének megbecsülése eredményezhet szemléletváltást. Köszönet érte!

Közös felelősségünk: a környezetpedagógia doktori programban végzett kollégák kutatási-vizsgálati megállapításainak a közzététele. Az általuk feltárt problémák és a megoldásra kidolgozott javaslatok fontos eredmények, melyek ismerete a környezet állapotáért felelős politikanak és intézményeknek, az oktatás minden szintjén rendkívül aktuális, jelentős.

A tájékozottság alapja a környezettudatos gondolkodás és viselkedés szükségességét megfogalmazó dokumentumok ismerete. A nemzetközi és hazai fenntarthatóságot előmozdítani kívánó dokumentumok egységes képet mutatnak, de elvi háttérükben elmaradnak a tudomány vezető nézeteitől. A legnagyobb különbség a fenntarthatóság értelmezésben keresendő. Míg a nemzetközi dokumentumok a természet, társadalom, gazdaság egyensúlyát képviselik, addig a tudományos álláspont a természet elsőbbségét hirdeti. Ez utóbbi nézet nem a gazdasági növekedésben, hanem a szellemi, lelki fejlődésben keresi az emberi boldogságot, jóllétet. Ebben a kontextusban a gazdasági érdekek háttérbe szorúlnak és a természeti, illetve, a társadalmi értékek kerülnek előtérbe.

A környezeti problémák megoldása – a nemzetközi összefogás és egyezmények mellett – feltételezi a természetért és környezetért felelős gondolkodású értelmiséget minden területen a társadalomban. Vizsgálatok bizonyították, hogy a felsőoktatásban az alapképzésben kevés a tevékenységorientált gyakorlati órák száma. A tevékenységorientált módszertani kultúra - a projektoktatás, a terepi munka - jelentősen elősegíti a hallgatók szakmai ismereteinek bővítését, szaktudásuk mélyítését, a szakmai és általános kompetenciák fejlesztését. Ennek kapcsán szükséges, hogy például a környezetmérnök alapképzés tantervei a terepi gyakorlatokat órarendi kötelezettségként rögzítsék, így időt és teret biztosítva a külső helyszíni munkák elvégzésére. Ez egyben a felsőoktatásban is szükséges környezeti nevelés leghatékonyabb megvalósítását is biztosítja. A kutatási eredmények pedig jelentősen gazdagíthatják a környezeti minőség javulását, például a vízminőség-védelmi projektek megvalósulása konkrét terepi példához kötődve létrehozhat egy hazai patakfigyelő hálózatot.

A környezetért felelős magatartás eléréséhez a környezeti attitűdök formálásán keresztül vezet az út. A Nemzeti Környezetvédelmi Programok kevésbé ismertek. Az önkormányzatok nem hoznak megfelelő határozatokat a lakosság környezeti szemléletformálására, a programban megfogalmazott feladataikkal sincsenek tisztában. A hulladékgazdálkodás jogi szabályozásában a környezettudatosság nagyobb hangsúlyt kapott korábban az oktatási intézmények szerepe. A lakossági környezeti szemléletformáló programok általában kampányszerűek, ezért hatásuk rendkívül rövid. A szelektív gyűjtési gyakorlat még mindig hiányos a lakosok körében, melyet a megfelelő tájékoztatás és a környezettudatos magatartás hiánya okoz. Ha az egyén nem tekinti személyes ügyének vagy nem válik érdekeltté környezete

és élettere tisztaságának, rendezettségének kialakításában, akkor nem alkalmazza a rendszer nyújtotta lehetőségeket, mint a szelektív hulladékgyűjtő szigetek megfelelő használatát.

Sajnálatos tény, hogy *nő azoknak a gyermekeknek a száma, akiknek nincsenek élményei a természettel, erdővel kapcsolatosan*, így a megfelelő környezeti attitűdjeik sem tudtak kialakulni; az iskolai pedagógiai munkát szabályozó törvények és tantervek következtében sem kielégítő a gyermekek természeti kötődése és környezettudatos attitűdje. Ezt erősíti a 17- 18 éves korosztály körében végzett vizsgálat, miszerint nem kielégítő, sem az ismeretek, sem az attitűdök, sem a viselkedés területén a korosztály környezettudatossága, természethez való kötődése.

Az iskolákban háttérbe szorul a környezetkultúrával, környezet- és egészségtudatossággal kapcsolatos dokumentumok megismerése, feldolgozása. A pedagógiai programokban nem jelennek meg a tanév rendjéhez kapcsolódóan, környezeti és egészségneveléssel összefüggő konkrét tartalmak, célok, feladatok és azok megvalósításának módszerei. Az iskolai regisztrált programok megvalósítását senki nem ellenőrzi és értékeli.

A közoktatás megújításához és a fenntarthatóságra nevelés eredményességéhez *paradigmaváltás szükséges* az oktatás módszertani kultúrájában, a váltásban döntő szerepet kell kapnia az új tanulási környezetnek, a munkáltató módszereknek és az önszabályozó tanulást elősegítő eszköztárnak. A felnövekvő generációk környezettudatának formálásában nélkülözhetetlen az új tanulási környezetben, a projektalapú tevékenységekben végzett, élményalapú közvetlen tapasztaltszerzést biztosító nevelő-oktató munka.

A környezettudatos viselkedéskultúra – nemzeti identitás kötetünkben konkrét megvalósított projekteket is közzétettünk, hogy adaptálásuk lehetőségével elősegítsük a környezettudatos viselkedéskultúra minél eredményesebb megvalósítását.

Jó szerencsét - Kaán Károly útravaló gondolataival!

„Az iskola feladata,

hogy az ifjúság gondolkodásában megértést teremtsen a természet és annak emlékei iránt,

és ennek szolgálatában az oktatás minden olyan tárgyanál,

ahol annak lehetősége kínálkozik,

az alkalmat felhasználni is igyekezzék arra,

hogy a fiatalság lelkületét ilyen kérdésekkel szemben fogékonnyá tegye.

Az legyen e mellett a törekvés,

hogy ez a tisztelet és megbecsülés a fiatalság lelkületében lehetőségig mély gyökeret verjen és erős nyomokat hagyjon.

Kíváncsi pedig ez főleg azért, hogy majd akkor is,

ha az élet körülményei őket olyan helyzetek elé állítják,

melyek a hazai föld képének megváltoztatását kívánják meg,

bennök a felelősség nyomasztó érzését váltásák ki,

és őket elhatárolásaikban, úgy mint tetteikben

gondos megfontolásra és a természet védelmére készítse.”

IRODALOMJEGYZÉK

- Baschny T.: „Europäische Waldpädagogik hat Zukunft – Politikfähig und Zielbewusst.” In: Együtt a környezetért. (Szerk.: Kováts-Németh M.) A kötet a Vidékfejlesztési Minisztérium támogatásával készült. Palatia Nyomda és Kiadó Kft. Győr, 2011. 111-124.o.
- Rachel Carson: A néma tavasz. Katalizátor Könyvkiadó, Páty, 2002, 18.o.
- Czippán – Gresiczki: Nemzeti Környezetvédelmi Program II. NKP 2003
- Kopp Mária: A magyar lelkiállapot. In: Szárszó 1992–2001. (szerkesztette: Albert G., Tenke S., Tőkész L.) Magyarországi Református Egyház Kiadó, 2002, 358. o.
- Korten, David: Gyilkos vagy humánus gazdaság? (Fordította: Fékefi József, Szaklektor: Dr. Csath Magdolna) Kairosz Kiadó, Bp., 2009, 54–55. o.
- Kovátsné Németh Mária: A környezeti nevelés alapjai. A szakmai tanárképzés fejlesztése alprogram. Háttér tanulmány, Emberi erőforrások fejlesztése – Világbanki hitel, Sopron, EFE, 1994 ; Tanterv – Mérnök tanár (egyetemi szint) Készült a PSZMP program keretében, EFE, Sopron, 1995.
- Kovátsné Németh Mária: A környezeti nevelés múltjáról és jelenéről. Iskolakultúra. 1996/április 76–85. o.
- Kovátsné Németh Mária: Erdőpedagógia. Győr., 1997. A kötet a KOMA, az ÁNTSZ Győr-Moson-Sopron Megyei Intézet, Kisalföld Erdőgazdaság Rt., A Központi Környezetvédelmi Alap Kezelő Szervezete támogatásával kiadja az Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola, 16–17. o.
- Kovátsné Németh Mária: Környezetpedagógia doktori program. NYME, Sopron, 2004.
- Kovátsné Németh Mária: Fenntartható oktatás és projektpedagógia. Új Pedagógiai Szemle, OKI, Bp., 2006.
- Kováts-Németh Mária: Az Erdőpedagógiától a Környezetpedagógiáig. Comenius Oktató és Kiadó Kft. Pécs, 2010, 129., 150., 194.o.
- Kováts-Németh Mária: A fenntarthatóságra nevelés szükségessége. In: Magyar Tudomány 2011/10. 1180.o.
- Kováts-Németh Mária: A környezetpedagógia elmélete és gyakorlata. In: (Szerk.: Kováts-Németh M.- Bodáné Kendrovics R.) A környezetpedagógia elmélete és gyakorlata. Palatia Nyomda és Kiadó Kft. Győr, 2015. 7-26.o.
- Kováts-Németh Mária – Borbély Károly: Környezettudatos viselkedéskultúra – nemzeti identitás. Palatia Nyomda és Kiadó Kft., Győr, 2020.
- Mátyás Csaba: Széljegyzet egy rossz üzenethez. Erdészeti lapok, 2010. március, 89. o.
- Molnár K.: 2009
- Országgyűlés 18/2013. (III.28.) OGY határozata: Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégia
- Weszely Ödön: Bevezetés a neveléstudományba. 1923, 273-288.o.